
DRUŠTVO

Prethodno priopćenje

UDK 17: 378

Primljeno: 8. 8. 2016.

*Anuška Fjorović**

Etičnost studenata: percepcija nastavnika Sveučilišta u Dubrovniku

Sažetak

Anketom provedenom među nastavnicima triju Odjela Sveučilišta u Dubrovniku utvrđeno je da studenti, prema percepciji nastavnika, gotovo svakodnevno krše moralne i etičke principe kako bi postigli što bolji uspjeh tijekom studiranja – pritom se najčešće misli na prepisivanje te plagiranje radova. Ne ulazeći u eventualnu krivnju današnjeg društva i njegovu “blagonaklonost” prema neetičkim postupcima u cjelini, anketa pokazuje da bi postojanje jasno definiranog Etičkog kodeksa za studente vjerojatno predstavljalo dobar početak za studente, kako bi uopće shvatili definiranje neprihvatljiva ponašanja u akademskoj zajednici. Osviještenost studenata mora odgovarati ponašanju nastavnika, koji bi, češćim posezanjem za stegovnim mjerama, onda kada je to potrebno, jasno poručili svim studentima da su zloupotreba i kršenje etičkih načela strogo zabranjeni. Isto tako, ukoliko od svojih studenata očekuju poštivanje visokih moralnih normi, nastavnici bi svojim ponašanjem trebali, bez iznimke, biti uzori etičkog ponašanja.

Ključne riječi: etika, studenti, akademsko nepoštenje, prepisivanje, plagiranje

* Autorica Anuška Fjorović, mag. nov. je asistentica na Odjelu za komunikologiju Sveučilišta u Dubrovniku i doktorandica na poslijediplomskom sveučilišnom studiju Informacijske i komunikacijske znanosti, Sveučilište u Zagrebu, e-mail: anuska.fjorovic@unidu.hr

SOCIETY

Original scientific paper

UDK 17: 378

Received: 8. 8. 2016.

*Anuška Fjorović**

Ethics of students: University of Dubrovnik's teachers perception

Summary

A survey among teachers of the three Departments of University of Dubrovnik has been found that students, according to teachers' perception, almost daily violate moral and ethical principles in order to achieve the best success during the study - while the most commonly thought of copying and plagiarism works. Without going into the possible guilt of today's society and its "good will" towards unethical practices as a whole, the survey shows that the existence of a clearly defined code of ethics for students is likely to represent a good start for students to understand the general definition of unacceptable behavior in the academic community. Awareness of students must match the behavior of the teacher, who would frequently resort to disciplinary measures, when necessary, a clear message to all students that the abuse and violation of ethical principles is strictly prohibited. Also, if their students are expected to observe high moral standards, teachers should be role models for ethical behavior.

Key Words: ethics, students, academic dishonesty, plagiarism

* Author Anuška Fjorović is teaching assistant at University of Dubrovnik and PhD student at University of Zagreb, e-mail: anuska.fjorovic@unidu.hr

Uvod i istraživački problem

Sveučilište, kao vrhunska znanstvena i obrazovna institucija, trebala bi predstavljati uzor cijelome društvu u moralnom pogledu. Učeci studente etičkim principima i moralnom rasuđivanju, obrazovne institucije mogu ispuniti jednu od svojih povijesno važnih obveza – uzgajanje morala. S jedne strane, nastavnici moraju biti svjesni da obrazovni sustav presudno utječe na oblikovanje mladih osoba, studenata, no ni nastavnici nisu sami u tom procesu. Ovaj je proces dvostran – etičke norme nastavnika na Sveučilištu odgovaraju, ili bi barem trebale odgovarati etičkim normama studenata.

U ovom će se radu sagledati značenje etike i etičkih dvojbi u današnje vrijeme, s posebnim osvrtom na etiku studenata. Ovaj se problem kod nas do sada nije proučavao, zbog toga je literatura oskudna. Izuzev Sveučilišta u Rijeci, u Hrvatskoj ne postoje etički kodeksi koji se odnose isključivo na studente. Za razliku od SAD-a, gdje je takva praksa normalna, kod nas još ne postoje jasno definirana neprihvatljiva ponašanja na svim fakultetima.

Zbog toga je početna hipoteza rada da je Sveučilištu u Dubrovniku, kao svojevrсноj paradigmi svih Sveučilišta u Hrvatskoj (izuzev riječkog) potreban Etički kodeks za studente, što će se pokušati dokazati uz pomoć istraživačke metode – ankete, provedene na prigodnom uzorku nastavnika triju najdulje postojećih Odjela Sveučilišta u Dubrovniku. Rad će tako upozoriti na percepciju nastavnika o etičnosti studenata, s posebnim naglaskom na najčešću vrst akademskog nepoštenja- prepisivanje i plagiranje. Na taj će način rad pokušati rasvijetliti neke od do sad zanemarivanih tema, (prisutnih, doduše, u tisku), a uz to će pokušati dati i smjernice za rješavanje i smanjivanje ovih, očito gorućih problema, s kojima se susreću nastavnici na Sveučilištima.

Etika i etičke dvojbe danas

“Etičke dileme su svuda oko nas i kao sastavan dio svakodnevnog života predstavljaju konstantan izazov našem osjećaju za etiku. Na primjer, imam li moralnu obvezu prijaviti kolegu koji laže?” (Dej, 2004., 19.), ovo je

jedno od ključnih pitanja koje postavlja Dej, a koje se izravno naslanja na problematiku etičkih principa i moralnog rasuđivanja, najviše izraženih upravo u obrazovnim institucijama poput Sveučilišta, koje mora njegovati moral. Ovu su važnost prepoznali i drugi autori, pa tako Žitinski navodi kao je “obrazovna profesija prva pozvana prepoznati vrhunsku važnost istinoljubivosti i predanosti težnji prema izvrsnome u nastojanju da se u društvu produbi razumijevanje moralnih standarda” (Žitinski, 2006., 2.).

No najprije valja razlučiti što je zapravo etika i u čemu se razlikuje od morala?

Riječ *moral* izvedena je iz latinske riječi *mos, moris*, što znači (između ostalog) način života ili postupanje (Dej, 2004., 20). Ona se često povezuje s religijskim vjerovanjem i osobnim ponašanjem. Riječ *etika*, s druge strane, izvedena je iz grčke riječi *Ethos*, što znači običaj, upotreba ili karakter. O etici se često misli kao o racionalnom procesu primjene postojećih principa prilikom sudara dva moralna ograničenja. Prema Deju, najteže etičke dileme nastaju kada dođe do sukoba dva “ispravna” moralna ograničenja. Zato etika često podrazumijeva ravnotežu suprotstavljenih ispravih odgovora tamo gdje nema onih “točnih”.

Isti autor navodi primjer učenika koji se obveže na šutnju kad mu kolega prizna da je varao. Ako nastavnik pokuša od prvog učenika izvući priznanje da je drugi varao, prvi učenik mora odmjeriti lojalnost prijatelju (kao moralnu vrijednost) prema posvećenosti istini (kao drugoj moralnoj vrijednosti).

Unatoč povijesnoj razlici između morala i etike, ta su dva koncepta u posljednje vrijeme gotovo istoznačna. Etika je zapravo grana filozofije koja se bavi moralnom komponentom ljudskog života i obično se naziva filozofija morala. Također, kako navode Malović, Ricchiardi, Vilović, etika se definira kao pokušaj da se odredi što je ispravno (2006., 47.).

Profesionalno etičko ponašanje, ne može se, dakle, razdvojiti od općih moralnih standarda društva, zato se etika često opisuje i kao skup principa ili kodeks moralnog ponašanja. Etika podrazumijeva procjenu i primjenu moralnih vrijednosti koje društvo ili kultura prihvaćaju kao svoje norme (Dej, 2004., 20).

Etika studenata

Etičke se odluke uvijek donose u nekom konkretnom kontekstu, koji uključuje političku, društvenu i kulturnu klimu. Ova bi se rečenica, preslikana na političku, društvenu i kulturnu klimu hrvatskog društva, gledano s pozicije studenata, mogla shvatiti na nekoliko različitih načina. Iako je dobro poznato što se smatra časnim, a što nečasnim ponašanjem, sve upućuje na to da u svijesti studenata još nije došlo do “razvijenog” gledanja na ovakvu situaciju, kao primjerice, u američkom sustavu, u kojemu studenti prepisivanje smatraju narušavanjem vlastitog rezultata i bez razmišljanja će (zbog društvene klime) upozoriti na kolegu studenta koji se takvim sredstvima služi, bez bojazni da će ga se osuditi za takvo ponašanje. U Hrvatskoj bi takav student bio prozvan “tužibabom”.

Uz SAD, u Velikoj je Britaniji, te u brojnim drugim “razvijenim” zemljama, kod samih studenta vrlo razvijena svijest da je prepisivanje (ovdje se misli na prepisivanje i na provjerama znanja, te u seminarskim, diplomskim, te magistarskim radovima) oblik varanja. U Hrvatskoj je, pak, prepisivanje još uvijek, ne samo u percepciji studenata, nego nažalost, i pojedinih nastavnika, shvaćeno tek kao snalažljivost, što upućuje na ozbiljan nedostatak negativnih konotacija ovoga pojma.

Dnevni list *Vjesnik* u nekoliko je navrata donosio napise o poplavi kupljenih ili pak plagiranih diplomskih radova diljem hrvatskih Sveučilišta. Iako Pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata (kojeg ima gotovo svaki fakultet, a o čemu će više riječi biti u sljedećim poglavljima rada) predviđa i najoštrije sankcije za studente koji se drznu, nevažno iz kojeg razloga, upotrijebiti kažnjive oblike ponašanja, “profesori idu linijom manjeg otpora pa nitko još zbog prepisivanja nije izbačen s fakulteta”. Tekst je to koji je *Vjesnik* objavio u svibnju 2011., krajem tadašnje akademske godine. Zato se može pretpostaviti je da će se Sveučilište s istim problemima suočiti i u sljedećim akademskim godinama. U tekstu se također navodi da se pokazalo da “profesori ne žele komplicirati život sebi i studentima i idu linijom manjeg otpora pa ne provode proceduru do kraja», prema riječima prodekana Fakulteta političkih znanosti Berta Šalaja. Na ovom je fakultetu, navodi se u tekstu, kao i na nekim drugima, na snazi Pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata. Prema njemu, predaja seminarskog ili diplomskog rada čiji je sadržaj djelo nekog drugog studenta ili treće osobe, odnosno prepisan iz literature ili izvora na internetu bez navođenja tko je stvarni autor sadržaja, smatra se težim stegovnim prijestupom. Pravilnik predviđa i

sankcije, tj. stegovne mjere, a to su ukor, opomena pred isključenje sa studija, zabrana polaganja ispita ili pohađanja nastave do šest mjeseci, isključenje sa studija do godinu dana te, najteža mjera, trajno isključenje s fakulteta. Unatoč jasnim sankcijama, niti jedan student dosad nije izbačen sa studija zbog lažiranja diplomskog rada. Prodekan FPZ-a smatra da se prema tom problemu akademska zajednica nije dobro postavila. Na ovom fakultetu, piše *Vjesnik*, posljednjih godina pokušavaju popraviti situaciju, pa su tako uveli rigoroznija pravila za predaju diplomskih radova, prema kojima student mora, ne samo predati rad u elektroničkom obliku, nego je obavezan i potpisati izjavu u kojoj pod moralnom odgovornošću potvrđuje da je riječ o njegovu djelu. I sam prodekan navodi da rješenje problema nije u donošenju pravila i sankcija. "Nije problem u kazni, već u činjenici da studenti nisu dovoljno osviješteni. Naravno da im govorimo o akademskom poštenju, no činjenica je da nismo proveli do kraja deset procedura i tim primjerom jasno poručili ostalim studentima da su zloraba i kršenje etičkih načela strogo zabranjeni", riječi su prodekana zagrebačkog FPZ-a.

Što se studentu događa ako na stranom sveučilištu preda rad koji nije njegovo vlasništvo, *Vjesniku* je objasnila Jelena Jurišić, profesorica s Hrvatskih studija, navodeći kako su svi studenti na Moskovskom državnom sveučilištu Lomonosov, gdje je i sama studirala, koji su bili uhvaćeni u plagiranju, izbačeni s tog fakulteta, a uz to im je zabranjeno i studiranje na drugim fakultetima u zemlji. Profesorica navodi i da je ozračje na tamošnjim fakultetima takvo da se studenti ne usude varati i prepisivati na kolokvijima.

Sveučilišna autonomija je nepovrediva, zato bi svaki fakultet unutar svoje institucije trebao rješavati ovaj problem, jer primjerice, kupljeno radovi nisu u nadležnosti Ministarstva, a naročito ne policije. Stajalište kako je nužno raditi na podizanju svijesti koliko su takvi postupci neetični i nepošteni te da se radi o intelektualnom kriminalu, kako *Vjesniku* tvrdi prorektorica Sveučilišta u Zagrebu Blaženka Divjak, je općeprihvaćeno u akademskoj zajednici, alio problem je što to mora biti i stav cjelokupnog društva, a ne samo profesora i studenata.

Ovdje je potrebno spomenuti činjenicu da je u Hrvatskom društvu stav prema nepoštenju bilo koje vrste, pa tako u ovom slučaju i akademskom, prilično. "labav". No to nije samo krivica hrvatskoga društva, jer je na takve pojave na globalnoj razini upozorio i sam Dej. "Dokazi sve više ukazuju da kao društvo na svijet sve više gledamo iz

perspektive moralnog relativizma. Čak i oni među nama koji ne odobravaju laganje, svjesno često nisu spremni javno priznati postojanje jasne crte razdvajanja između istine i laži. U tom smislu, uobičajeni refren glasi "to nije moj problem". (Dej, 2004., 101). Ovaj Dejev "refren" jasno je vidljiv u ponašanju naših studenata, koji, ne samo da neće upozoriti na kolegu studenta koji čini neku nepriličnu radnju u domeni akademskog nepoštenja, nego će i sami raditi slično, jer je to "popularno" učiniti. Tako je ovdje vidljiv Dejev "unutarnji sukob koji stavove naše savjesti o tome što bismo trebali učiniti dovodi u moralni sukob s onim što je popularno učiniti". Nažalost, u svijesti ovdašnjih studenata akademsko nepoštenje je vrlo "popularno" sudeći prema rezultatima ankete koja će biti iznesena na sljedećim stranicama rada. Tome u prilog govori i činjenica da je, kada su na oglasnoj ploči FER-a, još u veljači 2006., objavljena imena studenata koji prepisuju na ispitima te su dobili opomenu pred isključenje s nastave, reakcije studenata bile su kako se radi o "javnom linču, koji ubija svaku kolegijalnost studenata"?! (Portal Jutarnji hr, 2006.). Ovakvi komentari studenata jasno ukazuju na stav da je prepisivanje i došaptavanje te pomaganje na ispitima kod nas shvaćeno kao "kolegijalnost", a ne težak prijestup.

Govoreći o posljedicama ovakvog ponašanja, važno je reći da, etički sudovi svakako stvaraju posljedice: pozitivne ili negativne, kako za onoga koji ta djela čini, tako i za one na koje ta djela utječu. Te se posljedice, prema Deju, kreću u rasponu od poticanja svijesti do javnog prihvatanja ili neodobravanja određene vrste ponašanja. Za početak, valja reći da je kodificiranje normi i naznaka odgovornosti, ukoliko se one prekrše, možda ipak dobar početak za društvo poput našega, gdje su visoka moralna načela, nažalost, još u povojima.

Kodificiranje normi u Hrvatskoj - Etički kodeksi za studente

Odabir zajedničkih vrijednosti, koje svi dijele, često se odražava u kodificiranju normi, a ti kodeksi mogu poslužiti barem da pruže određenu ideju o crti koja razdvaja prihvatljivo od neprihvatljivog ponašanja.

Iako je sasvim jasno da kodeksi nisu spasonosan lijek ni u jednoj profesiji, pa tako ni kodificiranje normi studenata neće nužno podići njihovu etičnost, zanimljivo je da Etički kodeks za studente u Hrvatskoj posjeduje jedino Sveučilište u Rijeci. Ostala Sveučilišta, poput Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, preuzela su neke dijelove Etičkog kodeksa Sveučilišta u Rijeci, koje je svoj kodeks, vidljivo je iz citirane literature, razvio po uzoru na praksu u SAD-u. Ostala su Sveučilišta neke od ovih normi ugradila u svoje Pravilnike o stegovnoj odgovornosti studenata te Pravilnike o studiranju.

Riječki Kodeks ponašanja studenata dio je cjelovitog i suvremenog etičkog kodeksa koji još sadržava Etički kodeks te dodatak koji uređuje rad i postupke Vijeća časti Sveučilišta u Rijeci. Etički kodeks za studente donesen je još 2006., a prema riječima tamošnjeg rektora, akademika Daniela Rukavine, taj važan dokument odražava činjenicu da je Sveučilište vrhunska znanstvena i obrazovna institucija koja treba poticati i promovirati visoka moralna načela, koja moraju osigurati da Sveučilište u moralnom pogledu bude uzor cijelome društvu.

Znajući da obrazovni sustav presudno utječe na oblikovanje ličnosti mladoga čovjeka i određuje moralne vrijednosti koje će on ponijeti u život, kako navodi Rukavina, donesen je Etički kodeks koji jasno ističe neprihvatljivo i doista, u Etičkom kodeksu za studente, uz definiranje prava studenta/studentica koje Sveučilište podupire i štiti, jasno su definirani pojmovi poput akademskog nepoštenja, fizičkih povreda i zlostavljanja, uznemiravanja, diskriminacije, upotrebe droge i alkohola, standarda ponašanja u objektima Sveučilišta, sigurnosti i zaštite, te pomaganja, poticanja i pokušaja. Ovaj se Etički kodeks oslanja na američke kodekse ponašanja, koji u svojem sustavu obrazovanja od najranije dobi osuđuju sve oblike neetičkog ponašanja koji se u Hrvatskoj još uvijek smatraju "normalnim".

Pojam na koji se obraća najviše pozornosti i u Etičkom kodeksu za studente Sveučilišta u Rijeci, i u ovom radu je pojam *akademskog nepoštenja*. Zbog toga slijede temeljne naznake definicije ovoga pojma, koje su korištene i u anketi o etičnosti studenata Sveučilišta u Dubrovniku: akademsko nepoštenje ugrožava kvalitetu obrazovanja i obezvređuje istinska postignuća članova/članica akademske zajednice. Akademsko nepoštenje predstavlja bilo koju vrstu prijevare vezane za postupak prijavljivanja, ispitivanja ili druge vrste provjere znanja (što uključuje, među ostalim: upotreba ili namjera upotrebe bilješki, podataka, računala za

vrijeme ispita, lažno predstavljanje i predstavljanje tuđega rada kao svojega), plagiranje i krivotvorenje radova ili dijelova radova drugih osoba te iznošenje ideja drugih osoba kao vlastitih, bez znanja autora ili navođenja izvora, stvaranje situacija u kojima će drugi studenti/studentice biti nepravedno zakinuti za akademska dobra ili u kojima student(ica) stvara nepoštenu akademsku prednost pred drugim studentima/studenticama, utjecanje ili pokušaj utjecanja na nepristranost vrednovanja nastavnika, neprimjereno ponašanje vezano uz nastavni proces (namjerno ometanje ili prekidanje nastave). Postoji još niz povreda Etičkog kodeksa, no ovaj rad i anketa ne bave se, primjerice, povredama Etičkog kodeksa kao što su fizičke povrede i zlostavljanje, diskriminacija, droga i alkohol.

Sveučilište u Dubrovniku, na čiji se dio odnosi anketa o etičnosti studenata, nema poseban Etički kodeks za studente, no, kao sva Sveučilišta u Hrvatskoj, posjeduje Pravilnik o studijima i studiranju, te Pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata, u kojima se, gotovo u svim slučajevima, na slične načine propisuju načini borbe s neetičnosti. Članak 3. Pravilnika o stegovnoj odgovornosti studenata Sveučilišta u Dubrovniku donosi klasifikaciju opće neprihvatljivih ponašanja koja podliježu stegovnim mjerama, pa se tako i ovdje nalaze pojmovi poput ometanja nastave, upotrebe nedopuštenih pomagala na ispitima, dok se posebno neprihvatljivim ponašanjem smatra prezentiranje tuđega rada kao svojega, nedopuštena radnja na ispitima, nepristojan i nekorektan odnos prema nastavnicima i ostalom osoblju Sveučilišta ili studentima.

Važno je naglasiti da se došaptavanje i prepisivanje na ispitima smatra težim stegovnim djelom, za koje su stegovne mjere, kako slijedi: opomena, javna opomena, opomena pred isključenje, zabrana polaganja ispita i/ili određenih oblika nastave do 6 mjeseci, isključenje sa studija do dvije godine te trajno isključenje sa Sveučilišta.

Govoreći konkretno o prepisivanju na ispitima (provjerama znanja) prema Pravilniku o studijima i studiranju na Sveučilištu u Dubrovniku, donesenom 29. rujna 2011., u dijelu koji se odnosi na provjeru znanja, ispite i ocjene, postoji odredba (članak 76.) prema kojoj nastavnik ocjenjuje ispit studenta ocjenom nedovoljan (1):

- ako student nakon pisanog dijela ispita ne pristupi usmenom dijelu ispita,
- ako student napusti prostoriju u kojoj se održava pisani dio ispita ili odustane od već započetog usmenog ispita,

- ako student radi nedoličnog ponašanja, ometanja drugih studenata ili upotrebe nedopuštenih pomagala bude udaljen s ispita.

Dakle, i pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata, i Pravilnik o studijima i studiranju najstrože ocjenjuju prepisivanje. Student koji je primijećen u toj nečasnoj radnji trebao bi biti, za početak, udaljen s ispita, a potom i podnijeti neku od stegovnih mjera, no, pravo je pitanje koliko nastavnika uopće udaljuje studente s ispita. Neki niti ne mogu ući u trag sofisticiranim načinima prepisivanja (“bubicama” u uhu, satovima posebno namijenjenim za prepisivanje, koji se “zaključavaju” kada nastavnik pokuša provjeriti sadržaj na zaslonu¹ ...), no, neki nastavnici svjesno zatvaraju oči pred nedoličnostima studenta, da ne bi stvarali probleme kako studentima, tako ni samima sebi. No ovo je pitanje za neki drugi rad. Anketa provedena na Sveučilištu u Dubrovniku zadržava se na etičnosti studenata i njihovu ponašanju.

Istraživačke metode

Za dokazivanje početne hipoteze o potrebi postojanja Etičkog kodeksa za studente, te točniji uvid u studentsko poštivanje etičkih normi (prema percepciji nastavnog osoblja), provedena je anketa o etičnosti studenata među nastavnicima na Sveučilištu u Dubrovniku. Izabrana su tri Odjela Sveučilišta koja bilježe najdulje postojanje, kako bi se u uzorku povećao broj osoba koje samostalno obavljaju nastavu dugi niz godina, te, kao takve, imaju veće iskustvo u ocjenjivanju (ne)etičnosti studenata. Radi se o Odjelu za komunikologiju, ekonomiju i poslovnu ekonomiju, te Pomorskom odjelu Sveučilišta u Dubrovniku. Anketom je, kako su pokazali rezultati, obuhvaćeno čak 53% nastavnika koji samostalno održavaju nastavu više od 10 godina, 30% onih koji to čine od 5- 10 godina, dok je postotak onih koji samostalno održavaju nastavu manje od 5 godina tek 3%.

Anketni upitnik je, uz prateće pismo, poslan na ukupno 87 mail-adresa, od čega je na Odjel za komunikologiju poslan na 31 adresu, na Odjel za ekonomiju na 38 adresa, te na Pomorski odjel na 18 adresa nastavnika u radnom odnosu.

¹ <http://www.hr.24kupi.com/>, 5.listopada 2011.

Anketiranje je provedeno krajem rujna 2011., a rok za odgovaranje bio je tjedan dana. Na anketu je odgovorilo 34 nastavnika. Razlozi odbijanja odgovaranja na anketni upitnik nisu poznati, no najvjerojatnije se radi o prezasićenosti nastavnika ovakvom formom ispitivanja za potrebe Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i činjenicom da odgovaranje nije obvezno, odnosno, temelji se samo na dobroj volji ispitanika, u ovom slučaju nastavnika.

Nastavnici su odgovarali na 17 anketnih pitanja, od čega 11 zatvorenih, te 6 otvorenih pitanja.

Rezultati istraživanja i rasprava

Od 34 nastavnika na trima Odjelima Sveučilišta u Dubrovniku koji su ispunili anketni upitnik, 20 je osoba ženskog spola, 14 muškog spola. Ovaj je podatak važan, zato što se u odgovorima na većinu pitanja stavovi žena i muškaraca zorno razilaze. Zbog toga prvotna namjera razdvajanja anketiranih u obradi rezultata ankete prema duljini samostalnog održavanja nastave u visokoškolskom obrazovanju nije provedena, jer su rezultati pokazivali puno veće razdvajanje po spolu, nego po duljini rada.

Primjerice, već u trećem pitanju: *Primjećujete li razliku u poimanju pojma etičnosti kod studenata prije nekoliko godina i sada?*, na koje je čak 53% ispitanika odgovorilo potvrdno, vidljivo je da čak 70% nastavnika ženskog spola smatra kako se pojam etičnosti promijenio.

Odgovor na sljedeće, eksplicitno pitanje: *Smatrate li da su današnji studenti manje etični od nekadašnjih?* naznačuje na koji se način pojam etičnosti, po mišljenju nastavnika, promijenio: 50% nastavnika smatra da su današnji studenti manje etični od nekadašnjih, dok opet čak 70% nastavnika ženskog spola daje potvrdan odgovor.

Ovakav se trend nastavlja i u daljnjim pitanjima ankete. Na upit: *Koliko ste se često, kod svojih studenata, susretali s akademskim nepoštenjem- bilo kojom vrstom prijevara vezanom za postupak provjere znanja- upotrebom bilješki za vrijeme ispita, lažnim predstavljanjem, predstavljanjem tuđega rada kao svoga?*, 70% nastavnika ženskog spola izabire odgovor *često*, a to čini i 57% muškaraca. Skupno, 65% nastavnika tvrdi da se često susreću s akademskim nepoštenjem, 20% njih zaokružilo je odgovor rijetko, dok 9% nastavnika

tvrdi da se nikada nije susrelo s ovom oblikom nepoštivanja etičkih načela (dva muškarca i jedna žena).

Prvo otvoreno pitanje u anketi: *Navedite najčešći slučaj akademskog nepoštenja s kojim se susrećete tijekom postupka provjere znanja*: donosi gotovo unificirane odgovore: prepisivanje na ispitima, uz nedozvoljeno korištenje bilješki, popularno zvanih “šalabahtera”, navodi gotovo svaki ispitanik. Ostali su odgovori također slični i ponavljaju se kod nekoliko ispitanika: korištenje mobitela tijekom pismene provjere znanja, a jedan ispitanik/ispitanica navodi i korištenje “bubice” u uhu koja olakšava nedozvoljenu radnju prepisivanja. Korištenje nedozvoljenih materijala, a potom i negiranje učenog, neki su od odgovora. Nekoliko je ispitanika navelo i da su se susreli s praksom pokušaja pisanja ispita za nekog drugog studenta/studenticu.

Koliko se često, kod svojih studenata, susrećete s plagiranjem ili krivotvorenjem radova ili dijelova radova drugih osoba, te iznošenjem ideja drugih osoba kao vlastitih?, pitanje je na koje je opet 50% ispitanika odgovorilo: često, 38% rijetko, dok se 3% ispitanika nikada nije susrelo s ovakvim ponašanjem studenata. Ženski spol opet prevladava s odgovorom *često* u čak 55% primjera.

Samo 9% ispitanika je na pitanje *Primjećujete li među svojim studentima stvaranje situacija kojima mogu namjerno zakinuti kolege studente/studentice?*, odgovorilo *često*, dok je veliki broj ispitanika, njih 38%, izabrao odgovor *rijetko*, a njih 17% odgovor *nikada*. U odgovorima na sljedeće otvoreno pitanje: *Navedite najčešći slučaj, ako postoji, zakidanja kolega studenata /studentica?* vidljivo je da ni sami nastavnici prepisivanje ne smatraju zakidanjem kolega studenata/ica. Naime, samo je jedna osoba od svih ispitanika prepisivanje navela kao zakidanje kolega. Ova činjenica može pokazati nedovoljnu svjesnost nastavnika o konzekvencama prepisivanja, koje u konačnici utječe na bolji rezultat i završno vrednovanje studenta/ice koji je prepisivao, i time zapravo ošteti kolegu/icu. Većina nastavnika nije niti odgovorila na ovo pitanje, a manji broj odgovora odnosi se na: ogovaranje kolega/ica studenta, omalovažavanje u raspravama, prezentiranje tuđeg učinka na zajedničkim projektima kao vlastitog. Posebno je zanimljiv odgovor ispitanika/ice koji jasno pokazuje kako neki nastavnici imaju visoko izražene etičke kriterije koje počesto ne nalazimo kod studenata, pa tako u odgovoru na ovo pitanje piše: egocentrizam i nezainteresiranost za pravdu u prilici kad je tuđe pravo povrijeđeno.

Primjećujete li kod studenata pokušaj utjecanja na nepristranost vrednovanja nastavnika?, pitanje je na koje prevladava, s čak 50%, odgovor *rijetko*, a

samo 20% nastavnika/ca tvrdi da se s ovim problem susreće često. Opet su u većem postotku žene, među kojima je odgovor *često* zastupljen u 25% slučajeva, dok je u muškaraca zastupljen u 14% slučajeva. Zanimljivo je kako čak 21% muških ispitanika tvrdi da se nikada nisu susreli s ovom pojavom.

U traženju da nastavnici navedu najčešći način pokušaja utjecanja s kojim su se susreli, prevladavaju odgovori poput: pokušaji opravdavanja neznanja i nerada raznim (lažnim) razlozima uz molbe za propuštanje na ispitu ili upisom na sljedeću godinu; komentiranje ocjena i vrednovanja nastavnika; neprikladno uspoređivanje s drugim studentima; isticanje i izmišljanje raznih bolesti; pokušaj pozivanja na prijateljske i rodbinske veze; otvoreno traženje više ocjene; javno iznošenje primjera pristranog ponašanja konkretnog profesora; sažaljenje; interveniranje preko "utjecajnih"; uvjeravanje nastavnika da je student/ica točno odgovorio/la na pitanje, iako je istina suprotna; navođenje imena studenata za koje se misli da im se "popustilo" na neki način; lažne radne obveze; ucjenjivanje stipendijom za veću ocjenu; inzistiranje, dovođenje nastavnika u neugodnu situaciju: plač, otvorena ljutnja, drsko protestiranje...čine većinu odgovora.

Na pitanje: *Koliko se često susrećete s neprimjerenim ponašanjem vezanim uz nastavni proces (namjerno ometanje ili prekidanje nastave)*, opet prevladava (50%) odgovor rijetko, dok je 29% ispitanika navelo odgovor često. Gledajući spolnu strukturu, žene su opet dale više odgovora često (32%) od muškaraca. Zanimljivo je da je odgovor *nikada* izabralo čak 36% muškaraca, a samo 5% žena!

Jeste li se, tijekom svog rada sa studentima, susretali s uznemiravanjem (neprimjerenim ponašanjem koje je povrijedilo Vaše dostojanstvo, ili omelo kvalitetu obavljanja zadataka), pitanje ja na koje je prevladava odgovor (41%) rijetko, a samo se 8% ispitanika susrelo s uznemiravanjem ove vrste od studenata. Ohrabruje činjenica da je čak 44% ispitanika odgovorilo da se nikada nije susrelo s uznemiravanjem. U ovom pitanju nema baš velike razlike između muških i ženskih ispitanika. No, na eksplicitno pitanje o najčešćem oblik uznemiravanja s kojim ste se dosad susretali nalazimo šarolike odgovore koji upozoravaju na činjenicu da nastavnici uznemiravanje većinom povezuju s izvođenjem nastave, odnosno u odgovorima se najčešće radi o načinima ometanja nastave: razgovor za vrijeme nastave, čitanje novina, nekontrolirano brbljanje (ali s napomenom: bez loše namjere); glasnije diskusije s kolegama, napuštanje predavaonice za vrijeme predavanja bez isprike, zamjerke na raspored predavanja, zamjerke na odnos Sveučilišta

prema studentima, drskost tijekom nastave, ulazak nakon početka nastave, nepristojne upadice, dobacivanje komentara, upadanje u riječ predavaču, javljanje na mobitel, žamor... Iz odgovora nastavnika na ovo pitanje i njihovih opaski jasno je vidljivo da nastavnici dijelom opravdavaju ovakvo ponašanje, jer smatraju da je studentima teško održavati koncentraciju, što je preslika današnjeg (užurbanog) vremena, a ne njihove neetičnosti, smatraju mnogi.

Postojanje Etičkog kodeksa za studente nužnim smatra čak 85% ispitanika, s naglaskom na činjenicu da nijedan ispitanik nije zaokružio odgovor ne (izuzev 14% onih koji ne mogu ocijeniti smatraju li to nužnim ili ne). Ipak, valja istaknuti rezigniranost nekih ispitanika, koju su kao opasku naveli činjenicu da etički kodeks ništa neće promijeniti, jer je neetično ponašanje studenata, pišu, samo preslika stanja u društvu, u kojem zakoni i kodeksi postoje samo zato da bi postojali, a nitko ih ne poštuje.

Na upit *što nastavnicima najviše smeta kod ponašanja studenata, a vezano je uz neetičnost*, odgovori su slični kao i u prethodnim pitanjima: nastavnici se najviše žale na prepisivanje i plagiranje, dok neki navode i: neodgojenost, pokušaj da se neadekvatnim metodama dobije više ocjena, bahato ponašanje, traženje visokih ocjena bez adekvatnog znanja, pisanje pismenog za druge osobe, glasno ometanje na predavanjima, omalovažavanje, pomanjkanje želje za znanjem, konformizam, nesprijetnost za korektnost ako nije korisna, nedostatak poštovanja prema nastavnicima, inertno prihvaćanje neetičnog ponašanja pojedinaca- kolega (promatranje takve pojave kao normalne, a ponekad i gotovo jedino moguće), neprimjereno odijevanje, ne isključivanje mobitela tijekom nastave ni nakon napomene, preslobodno ponašanje, nepoštivanje autoriteta...no postoji i pohvalan slučaj ispitanika /ice koji je kazao kako se nije susreo ni s jednim primjerom studentskog ponašanja koje bi nazvao neetičnim.

Što bi se, po vašem mišljenju, moglo sustavno učiniti kako bi se stalo na kraj prepisivanju na ispitima? posljednje je pitanje anketnog upitnika, a odgovori bi se mogli podijeliti u dvije skupine: dio nastavnika smatra da su za prepisivanje krivi isključivo oni sami te da oni sami mogu puno toga i učiniti da se takvo ponašanje spriječi, dok drugi dio smatra da je takvo ponašanje ukorijenjeno i da ga mogu spriječiti samo oštre sankcije. Navest ćemo većinu odgovora, kako bi se jasnije vidjela razmišljanja nastavnika o ovom problemu: pitanja na ispitima strukturirati tako da memoriranje

trivijalnih činjenica ne bude na najvišoj cijeni, najbolje ocjenjivati korektno i kreativno mišljenje prezentirano na osnovi poznavanja stvari; onemogućiti prepisivanje izborom prostorija, rasporedom sjedenja, primjećivanjem pokušaja i nedozvoljavanjem prepisivanja; uvođenje sankcija u obliku zabrane pristupa ispitu na određeno vrijeme; raditi kontinuirano na povećanju razine kulture ponašanja studenata kako bi usvojili novi sustav vrijednosti primjeren akademskoj zajednici i vlastitim primjerom upozoriti na obrasce ponašanja primjerene ustanovi u kojoj nastavnici rade; profesori trebaju usuglasiti kriterije; smanjiti grupe; pametnije sastavljati ispitna pitanja, fizički odvajati studente u prostoriji, strože kontrolirati tehnička pomagala: mobitel, *I-phone*...sankcioniranje s dalekosežnim posljedicama; pooštivanje kazni; zabranjivanje izlaska na sljedeći rok, usmeno ispitivanje, kazneni bodovi i nabavljanje posebne aparature za otkrivanje tzv. bubica; opomene, studente koji to rade staviti na svojevrstan stup srama; po uzoru na SAD, studenti bi trebali prokazati kolegu/icu koji se služi nedozvoljenim sredstvima. Maksima: ocjena je isključivo rezultat učenja i znanja; određenije sankcije; uvesti polaganje kroz duel sustav, opremiti za to posebne učionice s računalima gdje će se snimati cijeli proces ispita; formulirati pitanja tako da nije lako napraviti „šalabahter“; dobra tehnička organizacija (raspored sjedenja, torbe, jakne i ostalo na posebnom mjestu, manje grupe i ograničeno vrijeme za odgovore). Izrada detaljnog etičkog kodeksa kojim bi se takvo ponašanje karakteriziralo kao nedopustivo i strogo kažnjivo. Rigorozne kazne; ništa sustavno, sve do predmetnog nastavnika i njegove pažnje da to svede na najmanju mjeru; biti dosljedan i beskompromisan; svi nastavnici trebaju dosljedno provoditi pravila studiranja i udaljavati s ispita studente koji pokušavaju prepisati te im u tom roku upisati negativnu ocjenu. Ne bi smjeli intervenirati kod kolega, naročito onih nižeg znanstveno-nastavnog zvanja i uzimati u zaštitu studente koji su pokušavali prepisivati ili varati na ispitu. Edukacija: upozoravanje na to da je plagiranje tuđih ideja ili rada krađa, jednako neprihvatljiva kao i krađa novca te stroge i sustavne disciplinske mjere (sustav SAD-a kao uzor).

Dubljom analizom odgovora na pitanja anketnog upitnika, u oči upada činjenica da osobe ženskog spola koje održavaju nastavu na Sveučilištu u Dubrovniku imaju većih problema s (ne)etičnošću studenata. Također, vidljivo je kako više primjedbi imaju osobe koje su kraće u nastavi, od onih koje nastavu drže dulje vremensko razdoblje. Ovaj rezultat vjerojatno se može objasniti činjenicom kako stariji nastavnici posjeduju, barem vizualno, veći autoritet u percepciji studenata, zbog toga

u njihovom slučaju (naročito ako se radi o nastavniku muškog spola) studenti manje posežu za nedozvoljenim i neetičnim sredstvima, kao što su prepisivanje, uznemiravanje ili utjecaj na vrednovanje nastavnika, što je opet odraz življenja u (još uvijek) patrijarhalnoj sredini.

No, potreba za izradom detaljnog etičkog kodeksa kojim bi se neetični postupci strogo kažnjavali, zasigurno je činjenica koju potvrđuje ova anketa.

Zaključak

Iako u dobu relativizma, gdje se na optužbe o moralnim prijestupima najčešće odgovara riječima “sve je relativno”, ili “to nije moj problem”, istina bi trebala biti temeljna etička vrijednost.

Ta istina je, ako je suditi prema rezultatima provedene ankete, danas najmanje na cijeni kod studenata, koji, prema percepciji nastavnika, gotovo svakodnevno krše moralne i etičke principe kako bi postigli što bolji uspjeh tijekom studiranja. Pritom se najčešće misli na prepisivanje i plagiranje radova. I sve to, nažalost, uz “blagoslov” institucija koje, počevši od nastavnika, zatvaraju oči na takve postupke.

Ako po strani ostavimo činjenicu da se možda zaista najprije radi o krivnji današnjeg društva i njegovoj svojevrsnoj blagonaklonosti prema neetičkim postupcima u cjelini, sudeći prema rezultatima ankete, postojanje jasno definiranog Etičkog kodeksa za studente, na čije bi se postojanje, *nota bene*, trebalo i upozoriti, vjerojatno bi predstavljalo dobar početak za mlade ljude, u ovom slučaju studente, kako bi uočili neprihvatljiva ponašanja u akademskoj zajednici čiji su nedjeljivi dio, i što ona zapravo znače.

Ukoliko studenti, ali i svi sudionici obrazovnog procesa žele (p)ostati moralna bića, u privatnom i profesionalnom životu, moraju biti spremni braniti odstupanja s puta istine na osnovi nekih čvrstih moralnih temelja. Zbog toga je Etički kodeks za studente, koji bi velikim dijelom uspio dovesti, najprije do osviještenosti studenata, možda najbolja inicijalna točka ovoga puta k činjenjem Sveučilišta pravom moralnom vertikalom društva, što ono svakako stremi biti. Postignuće osviještenosti studenata mora odgovarati ponašanju nastavnika, koji bi, češćim posezanjem za stegovnim mjerama, onda kada je to potrebno, jasno

poručili svim studentima da su zlouporaba i kršenje etičkih načela strogo zabranjeni. Jednako tako, nastavnici bi svojim ponašanjem trebali, bez iznimke, biti uzori etičkog ponašanja, ukoliko od svojih studenata očekuju poštivanje visokih moralnih normi.

Literatura

Dej, Luis Alvin (2004.), *Etika u medijima- primeri i kontroverzje*, Beograd, Medija centar

Malović- Ricchiardi-Vilović (2007.), *Etika novinarstva*, ICEJ

Žitinski, Maja (2006.), *Poslovna etika*, Sveučilište u Dubrovniku

Etički kodeks za studente Sveučilišta u Rijeci (2006.), Sveučilište u Rijeci

Pravilnik o studijima i studiranju na Sveučilištu u Dubrovniku (2011.)

Pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata Sveučilišta u Dubrovniku (2006.)

Internetski izvori

Lilek, Mirela (2011.), *Profesori priznali: studenti prepisuju diplomske, a mi ih ne prijavljujemo: iako pravilnik o stegovnoj odgovornosti studenata predviđa i najoštrije sankcije, profesori idu linijom manjeg otpora pa nitko još zbog prepisivanja nije izbačen s fakulteta*. Vjesnik, 21. svibnja 2011., u: <http://www.vjesnik.hr/Article.aspx?ID=71FA7320-81EC-443F-B773-908217783C71>, 4. listopada 2011.

Lilek, Mirela. (2011.), *Studenti masovno kupuju diplomske radove na Internetu: U Agenciji za znanost kažu da bi se prodajom diplomskih radova trebala pozabaviti policija, u Ministarstvu loptu prebacuju na Sveučilište, na kojem najavljuju da će na problem upozoriti dekane i Studentski zbor*. Vjesnik, 14. svibnja 2011., u: <http://www.vjesnik.hr/Article.aspx?ID=040ec85a-85e3-44ad-ac82-2d4ccf044c36>, 4. listopada 2011.

Portal Jutarnji.hr (2006.) *FER na webu objavio imena studenata koji prepisuju*, Jutarnji list, 2. siječnja 2006., u: <http://www.jutarnji.hr/fer-na-webu-objavio-imena-studenata-koji-prepisuju/9611/>, 5. listopada 2011.
<http://www.hr.24kupi.com/>, 5. listopada 2011.

